

Västmanlands läns museum
Kulturmiljö rapport
2020:B7

Gammelgården Västerfärnebo

Renovering av storstugan

Antikvarisk medverkan

Västerfärnebo Prästgård 1:43
Västerfärnebo socken
Västmanlands län

Anna Bromarker

Gammelgården Västerfärnebo

Renovering av Storstugan

Antikvarisk medverkan

**Prästgården Västerfärnebo 1:43
Västerfärnebo socken
Sala kommun
Västmanlands län**

Länsmuseets dnr: VLM 190079

Anna Bromarker

Utgivning och distribution:
Västmanlands läns museum
Karlgatan 2, 722 14 Västerås
Tel 021-39 32 22
E-post: lansmuseet@regionvastmanlans.se
Hemsida: www.vastmanlandslansmuseum.se

© Västmanlands läns museum 2020

Omslagsfoto: Gammelgården med Storstugan till vänster i bild. Vlm-kmvab-0280

Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet. Ärende nr: I2018/00086

ISSN 1651-7342
ISBN 978-91-87828-76-8

Inledning

Gammalgården skapades av Västerfärnebo hembygdsförening tidigt 1900-tal och Storstugan från 1798 flyttades dit 1920. Västerfärnebo hembygdsförening beviljades bidrag till vård av värdefull kulturmiljö, renovering av Storstugan, Gammalgården av Länsstyrelsen i Västmanlands län, dnr 434-5593-2018. Arbetet har utförts av medlemmar i hembygdsföreningen samt Illmyra timmerhusvård. Västmanlands läns museum hade uppdraget som antikvarisk medverkande i form av byggnadsantikvarie Anna Bromarker som även sammanställt denna rapport. Arbetet påbörjades i augusti 2019 och slutfördes hösten 2020, dock med mindre kvarstående åtgärder. Vid läns museets första besök var arbetet igångsatt. Läns museet utförde en byggnadsrådgivning 2018 då byggnaden dokumenterades i sitt dåvarande skick i skrift samt med fotografier tagna av Anita Forsgren.

Utdrag ur fastighetskartan 2019. Hembygdsgården är markerad med röd ring.

Historik

Ursprunget till Västerfärnebo hembygdsförening var en ungdomsrörelse som prästen Otto Bolling satte igång 1903. Rörelsen anordnade föredrag och samlingar under namnet Västerfärnebo ungdomsförening. Så småningom mognade också tanken om ett formellt föreningsbildande, förslag på sådan presenterades vid en hembygdsfest i Salbohed sommaren 1915 och i september samma år enades de närvarande om att bilda Västerfärnebo Hembygdsförening. Dess första uppgift var att skaffa plats för sina fester och sammankomster och ett stycke mark förvärvades av prostgården intill Svartån. Västerfärneboborna var inte sena att börja skänka föremål till ett blivande museum och i och med att en svalbod från Nyby med fyra rum och blyinfattade fönster köptes 1919 fanns även en plats för föremålen. Året efter inköptes en 1700-tals parstuga från Norr Gärsbo, 1923 tillkom ett portluder från Hebo och 1928 en visthusbod från en av Wirsbo bruks gårdar i Sör Åhl samt en soldatstuga som tillhört soldat 103 Norgren i Norr Gerdsbo. År 1937 tillkom socknens sista kölna, skänkt av byamännen i Hedbo by. Kölnan var en byggnad där man bl a torkade lin, humle och korn. Till de senaste tillskotten hör en smedja och en ängslada i början av 1980-talet. Under 2008-09 uppförde hembygdsföreningen en ny logbyggnad för förvaring av bl a redskap och vagnar.¹

Parstugan som kommer från Norrgården i Norr Gärsbo tros ha byggnadsår 1798. Den förvärvades 1920 mot 100 kr årligen, så länge någondera av säljarna, hemmansägare G Westling och hans maka levde. Stugan innehåller kök, kammar och ginmotstuga (festsal).¹

Motivering av åtgärder

Gammelgården skapades av Västerfärnebo hembygdsförening som samlingspark för bygdens folk med minnen från den gamla bonde- och bergsmanskulturen. Gårdens byggnader har efter hand kompletterats och utgör idag en omfattande samling av olika typhus som är placerade som de skulle ha kunnat vara en representativ gård i trakten. Storstugan sägs vara från 1798 och kan tydligt uppvisa hur livet tedde sig för en bondefamilj under 1800-talet. Åtgärderna säkerställer ett långsiktigt bevarande av Storstugan.

¹ Hembygdsföreningens historia, Lars Östlund, <http://www.vasterfarnebo.se/historia.html>, Hämtat: 2020-12-21

Utförda åtgärder

Byte av timmerstockar samt målning av fasad

Skadade syllstockar har bytts ut på östra och västra gaveln. På den östra gaveln upptäcktes ytterligare rötskadat virke under fönstret, detta stockvarv har delvis bytts ut. En bit av panelen på södra sidan sågades av för att undersöka skicket på stommen. Det bedömdes vara i gott skick och panelen sattes tillbaka. På västra gaveln har en syllstock bytts ut. Virke av kärnfuru från Möklinta. På norra fasaden har en stock bilats till av estetiska skäl. Timmerstockar har drevats med mossor. Bytta och bilade stockar har målats med ljus falurödfärg, istället för den befintliga mörka, och därefter har hela fasaden målats.

Riktning och justering av stomme, golvbjälklag, golv samt platsbyggda sängar

Huset har lyfts och justerats, i samband med det har lerjord har grävts ut under huset. Syllens stöd direkt på lera. Grundstenar har kompletterats, justerats och stöttats upp. Antalet bärlinor har kompletterats i kammaren på grund av sviktande golv. Bjälkarna lades löst. Hygroskopisk duk har satts upp underifrån golvet för att undvika drag genom de breda springorna i köket. En lösning som ansågs lämplig då golvet är spikat och det bedömdes göra för stor åverkan att bryta upp det för att minska springor. De platsbyggda sängarna har riktats upp.

Riktning av entrédörr samt målning

Dörrkarmar och foder kring entrédörren riktades. Dessa hade hamnat ur sitt läge efter sättningarna. Dörrfoder och dörr har skrapats varsamt och därefter målats med linoljefärg.

Funktionsanpassning

En ramp har tillverkats och målats i svart. En reversibel lösning valdes, rampen lyfts till entrédörren vid behov. Nu nås hallen och från denna syns storstugans två stora rum; salen och köket. Invändiga trösklar har diskuterats som en lämplig lösning för att vidare kunna leda in rörelsehindrade besökare.

Ej utförda åtgärder

Fönsterrenovering samt målningsarbete med linoljefärg har påbörjats men ej slutförts.

Övriga åtgärder utanför bidraget

Utöver beskrivna åtgärder som inrymdes i det beviljade bidraget har andra åtgärder genomförts i samband med renoveringen, med medel från kungliga fonder, landsbygdsutvecklingsbidrag från europeiska jordbruksfonden och länsstyrelsen.

Taket har renoverats av Vitaly bygg, Rembo. Hela taket lades om med begagnat lertegel i gott skick. Taket fick en nynockbräda och vindskivor byttes. Storstugan har även fått hängrännor och stuprör på baksidan, samt skorstensplåt, väl anpassat till byggnaden.

Genom en byggnadsvårdskurs sommaren 2020 påbörjades reparation av lerklining i salen.

Resultat och antikvariskt resonemang

Renoveringens slutresultat är gott och åtgärder har genomförts väl. Timmerarbetet blev mer omfattande än planerat då fler stockar än beräknat var skadade. Partier där panel behövts sågas bort för att komma åt timmerstockar för besiktning har fått iögonfallande skarvar och locklister som behövts bytas ut har inte fått en traditionell bearbetning. Detta är dock möjligt att åtgärda vid tillfälle och var en god lösning utifrån föreningens förutsättningar.

Föreningen hade önskemål om att ändra till en färgsättning traditionell för uppförandetiden med gulockra för dörr och grå umbra för dörrfoder. Färgsättningen med kritvita fönster- och dörrfoder samt rödmålad dörr har förmodligen tillkommit på 1900-talets andra hälft. Undertecknad höll med om att en färgsättning i enlighet med stugans uppförandetid passar karaktären bra.

Före åtgärder (foton från byggnadsvårdsrådgivning 2018)

Storstugan med tydliga sättningar. Foto: Anita Forsgren

Rötskadad sällstock. Foto: Anita Forsgren

Under åtgärder

Lyft av huset inför byte av syllstock. Marcus från Illmyra timmerhusvärd i bild. Vlm-kmvat-0327

Byte av syllstock. Marcus och medhjälpare i bild. Vlm-kmvat-0315

Arbetet har utförts med lokala material och med traditionella metoder. Här genom handhyvling. Vlm-kmvat-0356

Under pågående arbete med bilning av en äldre sulning under fönster upptäcktes det att sulningen täckt en rötskada. Stocken byttes därför ut i sin helhet. Vlm-kmvat-0350

Bilning av slät, tidigare utbytt, syllstock på framsidan för ett traditionellt uttryck. Foto: Anita Forsgren

Avsågad fasadpanel för att undersöka timmerstockars skick. Dessa var i gott skick och panelen sattes tillbaka. Vlm-kmvat-0325

Pågående arbete med att stötta upp golvet i kammaren. Vlm-kmvat-0308

Platsbyggda sängar som tillfälligt stöttades upp under tiden riktning av huset pågick. Vlm-kmvat-0312

Efter åtgärder

Storstugan vid slutbesiktning. Vlm-kmvab-0283

Storstugan vid slutbesiktning. Vlm-kmvab-0285

Storstugan vid slutbesiktning. Vlm-kmvab-0286

Storstugan vid slutbesiktning. Vlm-kmvab-0277

Platsbyggda sängar har riktats. Vlm-kmvat-0520

Riktat golv i salen. Vlm-kmvat-0512

Ramp. Vlm-kmvab-0272

Administrativa uppgifter

<i>Västmanlands läns museums dnr:</i>	VLM 190079
<i>Länsstyrelsen dnr:</i>	432-2348-2017
<i>Fastighetsbeteckning:</i>	Prästgården Västerfärnebo 1:43
<i>Landskap:</i>	Västmanland
<i>Län:</i>	Västmanland
<i>Socken:</i>	Västerfärnebo
<i>Kommun:</i>	Sala
<i>Ägare-beställare:</i>	Västerfärnebos hembygdsförening, Anita Forsgren
<i>Entreprenör:</i>	Illmyra timmerhusvård
<i>Antikvarisk medverkan:</i>	Västmanlands läns museum Antikvarisk expert Anna Bromarker Karlskatan 2 722 14 VÄSTERÅS Tele: 021-39 32 22

Västmanlands läns museum, Karlsgatan 2, 722 14 VÄSTERÅS
Tele: 021-39 32 22 · E-post: lansmuseet@regionvastmanland.se
Hemsida: www.vastmanlandslansmuseum.se

ISSN 1651-7342
ISBN 978-91-87828-76-8

– en del av Region Västmanland